

Burtiem burdams Burtnieks bur Burtnieku Laiks

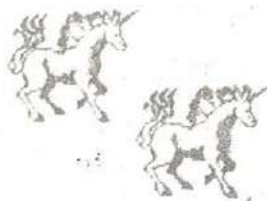
AVĪZES "BURTNIEKU VĒSTIS" NOVADPĒTNICISKS PIELIKUMS
1991. GADS NR 1

"Burtnieciņu ezerāi
Kumelīnus peldināju:
Tur izvilku Laimas lomu
Saules meitas tiklišiem.

Kādu tālu ceļu brauksi?
Kam pārdosi dārgas rotas?
Kuras tālas zemes dēlus
Slavas darbiem vainagosi?"

Auseklis.

"Jel dziedī, dziedminiek, man sirmu dziesmu
No veciem laikiem, Latvju senatnes,
No tēvu tikumiem un tēvu darbiem,
No tēvišķas un mīlas dzimtenes!"

Te Burtnieks stipri kokles stīgas skāra,
Tām plūda skaņas, pilnas, varenas,
Un tad caur dāmbi ūdensstraumes laužas
Un visu joni aizrauj veldamās.
Tad nu ar dobju balsi sāka dziedāt
Viņš dziesmu, augstu, sirmu, divainu,
Tos sirmus ozolkokus šnācot, šalkstot
Man likās svētā birzē dzirdēju.
Viņš dziedāja par seniem laimes laikiem,
Kur latvieši vēl zemē va'dīja,
Kur brīva latvju tauta saviem dieviem
Iekš svētām birzēm svētī kalpoja.

Valraidošu Zanders (1873.)

Cienījamie Burtniecieši! Jūsu uzmanībai tiek piedāvāts avīzes
"Burtnieku Vēstis" pielikuma "Burtnieku Laiks" pirmais numurs.
Izdevuma mērķis ir rosināt uz līdzdarbošanos mūsu novada izpētē.
"Burtnieku Laiks" ļoti gaida Jūsu padomus, ierosinājumus,
papildinājumus, dažādas ziņas, vēstules un, protams, arī rakstus.

Polu laiks Burtņiekos.

16.gs vidū Livonijas ordeņa valsts militārā vara strauji saplok, toties pēc Amerikas atklāšanas Eiropā pieaug pieprasījums pēc labības un citām precēm. Livonijas muižniecība šai laikā ir tā aizrāvusies ar mantas krāšanu un izvirtusi, ka dažs labs bruņinieks no resnuma vairs nespēj uzrāpties zirgā. Ordenis tērē savus jau tā niecīgos spēkus cīņās ar arhibīskapu un paļaujas uz bijušā ordeņa mestra, krievu uzvarētāja Valtera fon Plettenberga, parakstīto miera līgumu ar Maskavu. Tikmēr lielās kaimiņvalstīs nesnauž un rūpīgi apdomā iespēju iegūt bagāto, tirdznieciski un militāri nozīmīgo Māras zemi.

Tā kā ordeņa militārā vara balstās uz pilīm, tad dažādu valstu aģenti nopietni interesējas par tām. Livonijas pilis ir sekojošas: galvenā pils Cēsis (no 1481.gada), Rīgā, Salaspilī, Bukultos, Tukumā, Āraišos, Valmierā, Trikātā, Rūjienā, Burtņiekos, Ērgemē un Dopažos, Igaunijā: Karksi un Helmē. Saglabājies Prūsijas hercoga aģenta ziņojums hercogam 1555.-1556.gadā par Livonijas ordeņa pīļu stiprumu. Tajā Burtņieku pils līdz ar Valmieras, Rūjienas un Ērgemes pilīm nosaukta par "labības pili", kurā gan labības esot papildnam, bet tā vāji tiekot apsargāta un tādēļ nav stipra un ir viegli ieņemama.

Kamēr civilizētākās kaimiņvalstīs plāno par pīļu stiprumu un intrigām, baismīgais Krievzemes cars Ivans IV¹ jau rīkojas. 1557.gadā viņš piesaka Livonijai karu un nākamajā gadā ar mežonīgajiem krievu karapulkiem iebrūk Māras zemītē. No karavadoņiem, kā to tēlo hronists Hennigs, visdrausmīgākais ir bijušais Kazanas tatāru cars Šigs-Alejs. Viņš liek grūtas sievas sacirst un bērņņus uz mietu galiem durt, viņš pavēl vecus un jaunus gāzt gar zemi, tiem sānus uzskelt, tad biszāles sabērt un tad dzīvus saspridzināt. Neskaitāmiem aizcērt kaklu, lai tie, lielas mokas ciešot, savās asinīs nosmok. Vēl citi tiek piebāzti ar trekņiem šmeļiem, sasieti un pēc tam aizdedzināti.

Pēc 1560.g. zaudētās kaujas pie Ērgemes ordenis sāk meklēt valsti, kurai padoties. Ordeņa likteni galīgi apzīmogo Vilandes zaudēšana 1561.g.20.augustā. Pēc tam tiek nodedzinātas Burtņieku un Rūjienas pilis, izlaupīta Valmieras un Cēsu apkārtnē.

Pēc 1561.g. padošanās akta Burtņieki kopā ar citiem Livonijas pilsnovadiem nonāk Polijas karalim Zīgismundam Augustam. Zīgismunda māsu Katrīnu noprec Zviedrijas princis, Somijas hercogs Johans, Zviedrijas karaļa Ērika XIV brālis. No šī sava svainņa Zīgismunds priekš kara izdevumiem aizņemas 80000 dālderus, šī parāda un arī nenomaksātās pūra naudas nodrošināšanai iekilādams tam Rūjienas, Ērgemes, Trikātas un Burtņieku pīlis ar novadiem un vēl četras pīlis Igaunijā. Johanam nebija nodoma šīs pīlis atdot, bet viņš cerēja šos Latvijas un Igaunijas apgabalus pievienot Somijai un nodibināt no Zviedrijas neatkarīgu valsti. Diemžēl šie centieni beidzās jau 1563.gadā, kad Ēriks XIV izrikoja karagājienu uz Somiju un saņēma brāli gūstā. Pēc tam Ēriks sāka okupēt Johana Livonijas pīlis. Rezultātā izcēlās karš starp Poliju un Zviedriju.

(Turpinājums sekos)

¹ Ivans IV "Briesmīgais" (1533.-1584.)

Pēc 50 gadus ilgajiem nebrīves gadiem, kad visā PSRS un tai skaitā arī Burtniekos darbojās vienas un tās pašas organizācijas, acīmredzot būs nepieciešams dibināt kādas jaunas biedrības un kooperācijas. Vienām jābūt palīgam Burtnieku lauksaimniekiem gan tiešajā darbā, gan vaļas brīžos, citām jāaizsargā to materiālās un politiskās intereses. Gandrīz visas nepieciešamās organizācijas Burtnieku pagastā agrāk jau ir pastāvējušas. Daudzām ir pat pāri 100 gadusilga vēsture. Avīzē "Burtnieku Laiks" tiks uzsākta informatīvu rakstu sērija par pagasta visdažādākajām organizācijām, lai, radot jaunas vai atjaunojot vecās biedrības, mēs varētu pārņemt derīgo un neatkārtot "senču" izdarītās kļūdas.

Kā piensaimniekiem gājis

Biedrības Burtniekos

Jau gadsimta sākumā Burtnieku saimniekiem, kuri nodarbojās ar lopkopību, bija grūtības ar piena realizāciju. Nācās ar rokas seperātoru pienu pārstrādāt krējumā, krējumu nedēļām ilgi krāt un no tā iegūto sviestu lēti pārdot Valmierā. Ilgi runāja par iespējām ierīkot Burtniekos siernīcu. Muižas īpašnieks Šrēders pat uzbūvēja prāvu kriegēlu šķu priekš tam, bet neradās neviens uzņēmīgs siernieks, un namā tika gatavots vienīgi sviests. Pirmais uzņēmīgais siera rūpnieks radās 1907. gadā Dāres krodzinieka P. Grūbes personā. Viņš ierīkoja siernīcu, pieņēma mācītu siera meistaru, norentēja pienu no tuvšajām muižām, kā arī no vietējiem mazgruntniekiem un uzsāka siera ražošanu.

Līdz ar Pasaules karu un revolūciju jukām visa saimnieciskā sistēma sagruva. Latvijas brīvvalsts pirmajos gados zemnieki čakli un ātri sveda kārtībā savu saimniecību, un līdz ar uzplaukumu atkal radās vecais jautājums: kur likt sarazoto pienu? Lai atrisinātu šo jautājumu, 1922. gada vasarā pagasta valdē ieradās septiņi lauksaimnieki, kuri nolēma, ka dibināma pašiem sava pienotava. Tā dzima Burtnieku piensaimnieku sabiedrība, kas savu darbību uzsāka 1. augustā. Ar roku darbināmā pienotava novietojās Burtnieku muižā, nomātās telpās. Sākumā piena pievedums bija mazs, bet vēlāk tas strauji auga un līdz ar to palielinājās arī biedru skaits. Radās nepieciešamība pēc jaudīgākas tvaika pienotavas. Tās ierīkošanai aizdevumu deva Zemes banka, mašīnas apgādāja un uzstādīja Latvijas piensaimnieku centrālā savienība. Tvaika pienotava sāka darboties 1925. gadā, un piensaimnieku sabiedrība noslēdza līgumu par telpu izmantošanu uz 18 gadiem ar Burtnieku muižas īpašnieci - agronomu biedrību. Tika ierīkots arī krejošais punkts Zvārtēs.

Visu pienotavā ievesto pienu pārstrādāja eksportsviestā. Sviesta cenām sabrūkot, radās jautājums par citu produktu ražošanu. 1931. gada 1. jūlijā ar Zemkopības ministrijas atbalstu pienotavā ierīkoja mācību sierotavu. Par tās vadītāju pieņēma siera meistaru Jāni Lambertu. Sierotavā tika ražoti Ementāles, Edāmes, Bakšteina un Rokfora siers, kurus plaši atzina tā laika Latvijā. Ar 1936. gadu daļa Ementāles un Edāmes siera tika eksportēta uz ārzemēm.

1936. gadā pienu nodeva jau 155 vedēji, sviestošanā pārtādāja 1'018'231. kg piena, sierošanā - ap 300'000. kg. Sviesta apstrādes izdevumi par 1kg sviesta 0.19 Ls. Burtnieku pienotava bija ievērojama ar augsto izmaksu par pienu tā piegādātājiem.

1936. gadā sabiedrību vadīja valdes priekšsēdētājs P. Zālītis, viņa biedrs N. Ampermanis, sekretārs J. Birzgalis, revīzijas komisijas priekšsēdētājs R. Kārklins, viņa biedrs Jānis Vītols un sekretārs H. Bērziņš.

Pienotavu vadīja Jānis Lapins un sierotavu J. Lamberts.

Pan demogrāfiju gadsimtu mijā

Burtnieku pagasts, atšķirībā no daudziem citiem Latvijas pagastiem nav maza latviska oāzīte. Drīzāk to varētu saukt par pamazinātu Latvijas attēlu. Pagasts tāpat kā mūsu valsts cietis abās pasaules karos, sociālisma pārkārtojumos un migrācijas vilņos. Iedzīvotāju skaitliskais daudzums, līdzīgi kā Latvijā, vislielākais bijis pirms pirmā pasaules kara (draudzē pāri par 7000 cilvēkiem), līdz otrajam pasaules karam nav sasniedzis šo līmeni (pagastā 1935.gadā 2082.cilvēki), bet pašlaik pagastā dzīvo tikai 1697.cilvēki. Tātad mazāk par abiem pirmskara periodiem. Lai pilnībā redzētu skumīgo ainu, jāpiezīmē, ka pagasta patreizējā teritorija ir lielāka kā 1935.gadā, un pēc kara Burtnieku piilsmuižā ir izaudzis sociālistiskais ciemats ar 541.iedz..

Vai tiešām pagasta izmiršanā vainīgas tikai minētās vēstures traģēdijas? Pārdomām var ieskatīties vācu filozofa Filipa Straufa gadsimta sākumā izdarītajās atziņās. Viņš, apsekpjot jau iznikušas tautas, konstatēja vairākus izvirtības procesus: bēgšanu no laukiem, pieaugošo industriālismu, tautas interešu aizmiršanu materiālo interešu priekšā, bailes no roku darba, tikumības pagrīšanu, vispārīgas vārgulīgas ilgas pēc miera utt. Vai šīs parādības mums nav ļabi pazīstamas?..

Lai varētu salīdzināt situāciju ar reāli iespējamo, atgriezīsimies gadsimta sākumā (sk. tabulu). Šai laikā Burtnieku draudzē aptvēra tagadējos Burtnieku, Rencēnu un Jurburtnieku (Bērzaines) pagastus. Kopīgais iedzīvotāju skaits svārstījās starp sešiem un septiņiem tūkstošiem. Vidēji izplatītas bija sešu līdz desmit bērnu ģimenes, kuras gan stipri retināja slimības. Kā redzams no tabulas, ik gadus Burtnieku draudzē dzima vairāk kā 150 bērnu, dodot apmēram 50 cilvēku dabīgo pieaugumu. Izņēmums bija 1905. un 1906.gads, kad palielinājās mirstība šarlakā un difterīta sērgu dēļ. Tabulā neattēlotais 1907.gads jau atkal uzrāda 46 dvēseļu pieaugumu. (Salīdzinājumam: 1990.gadā mūsu pagastā piedzima 25 bērni, dodot 1 cilvēku dabīgo pieaugumu.)

Izsakot statistiā pieņemtajās promilēs gadsimta sākuma vidējos rādītājus, iegūstam dzimstību - 25 bērni uz 1000 iedz., mirstību - 17 cilv. uz 1000 iedz. un pieaugumu - 8 cilv. uz 1000 iedz. gadā. Salīdzināsim ar mūsdienu situāciju pasaulē. Burtniekos gadsimta sākumā dzimstība bija augstāka kā jebkurā no tagadējām Eiropas valstīm (izņemot Albāniju) un līdzinājās dzimstībai tagadējā Argentīnā (25,2.prom), Čīlē (21,5.prom), un Panamā (26,8.prom).

¹Promile - tūkstošdaļa, izsaka cilvēku skaitu uz 1000 iedzīvotājiem.

